

Geleneksel Göynük Evlerinin Mekânsal Yapısı ve Koruma Önerileri

DOI NO: 10.5578/JSS.8550

Çiğdem Belgin Dikmen¹

Ferruh Toruk²

Geliş Tarihi: 25.06.2014

Kabul Tarihi: 21.11.2014

Özet

Göynük fiziksel ve demografik yapıya bağlı olarak değişim yaşamasına karşın günümüze ulaşabilmiş geleneksel konutları ve anıtsal yapıları ile ön plana çıkan özgün bir yerleşimdir. Mevcut durumuyla çok az bozulmuş bir Osmanlı kasabası görünümündeki Göynük Anadolu'da Türk yaşam ve yerleşim kültürünün önemli örneklerinden biridir. Türk evi plan tipolojisine ve mekân kurgusuna uygun olarak biçimlenen ve geleneksel yaşam biçimini yansıtan Göynük evlerinin yaşatılması ve korunması kültür sürekliliğinin sağlanması açısından önemlidir. Bu çalışma Göynük kentsel dokusunda yer alan tescilli geleneksel konutların mekânsal yapısını irdelemeyi ve gelecek nesillerle aktararak yaşatılması gereken geleneksel ve tescilli konutların mekânsal özelliklerinin korunmasına yönelik öneriler üretmeyi amaçlanmaktadır. Çalışmanın kapsamında malzeme, yapım tekniği, süsleme ve plan özellikleri açısından 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başına tarihlenen evler yerinde yapılan çalışmalarla değerlendirilmiştir. Çalışmanın yöntemi Göynük evlerinin mekânsal yapısının yerleşim, kat adedi, plan şeması, parsel, iç mekân ve cephe düzeni ile taşıyıcı sistemi açısından irdelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Göynük, geleneksel konutlar, mekânsal yapı, koruma önerileri.

Spatial Structure and Proposals of Protection of Traditional Houses Göynük

Abstract

Göynük is a original settlement which has traditional houses with the monumental buildings structures in the foreground from reaching to the present although it lived change depending on the physical and demographic structure. Göynük is one of the most important examples of the culture of life and settlement in Anatolia and within the current situation in a distorted view of Ottoman town.

¹ Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, cbelgin.dikmen@gmail.com

² Öğr. Gör., Bozok Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, ferruhtoruk@yahoo.com

Turkish house plan is shaped in accordance to the typology of fiction and space, and maintaining and protecting the traditional way of life that reflects the culture of their home Göynük is important to ensure continuity. This study is aiming the spatial structure of the traditional Göynük houses registered in the urban texture, transferred to future generations to preserve the traditional houses is to produce proposals for the protection of the spatial characteristics. Within the context of the study houses which are built in the end of 19. and beginning the 20. Century in terms of material, construction, and ornament and plan specification is evaluated in study field. Method of study is examination of the Göynük houses spatial structure, settlement, flat numbers, schema plan, and lot, interior space and facade organization and structure system.

Keywords: Göynük, traditional houses, spatial structure, protection proposals.

Giriş

Tarihi kentler, sahip oldukları sosyo-ekonomik, kültürel ve fiziksel değerleri ile kültürel mirasımızın önemli unsurlarıdır. İçlerinde barındırdıkları anıtsal ve sivil mimari örnekleri, yaşam alanları ile bu yerleşimler, geçmiş uygarlıkların bilgi ve teknolojisi ile yaşam biçimi hakkında ipuçları içermektedir. Göynük geleneksel konutlar başta olmak üzere, Osmanlı mimarisinin karakteristik unsurlarını ve geleneksel yaşam biçimini günümüze taşıyan önemli Osmanlı yerleşimlerinden biridir. Göynük'te tarihi dokunun büyük ölçüde korunmuş olmasının önemli nedenlerinden biri, yerleşimin Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik ve politik anlamda dinamik bir yapıya sahip olmasıdır. Osmanlı döneminde ulaşım ağı bakımından önemli bir yeri olan, Kurtuluş savaşı sırasında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında da önemini koruyan ilçenin konut dokusu bu döneme kadar önemli bir değişim yaşamazken, 1950'lerden itibaren hatalı kentsel politikalar, imar hareketleri, geleneksel konutların yeni sahiplerinin ekonomik gücünün olmayışı, kentsel rantın çekiciliği ve koruma kararlarının uygulama sürecinde karşılaşılan sorunlar geleneksel konut dokusunun bozulmasını ve yok olmasını hızlandırmıştır.

Göynük'te bilinçli bir koruma yaklaşımının henüz istenilen düzeye ulaşmadığı söylenebilir. Göynük'ten büyük kentlere yaşanan göçlerin, yapıları olumsuz etkilediği, kent dışına giden ailelerin konutlarını kimi zaman kiraya vermelerinin yapıların kullanımlarında önemli değişikliklere neden olduğu ve büyüklükleri nedeniyle kullanım zorluğu çekilen bazı konutların da birden fazla aileye kiralandığı görülmektedir. Kullanıcı kaynaklı yıpranmanın dışında konutların terk edilerek kendi kaderlerine bırakılmaları da bu kültür varlıklarının yok olmasına neden olmaktadır. Çalışma alanında farklı zamanlarda yapılan imar planları geleneksel Göynük evlerinin ve bu evlerle oluşan kentsel dokunun korunmasına katkı sağlamadığı gibi yıpranma sürecini hızlandırmıştır. Cumhuriyet'in ilanından

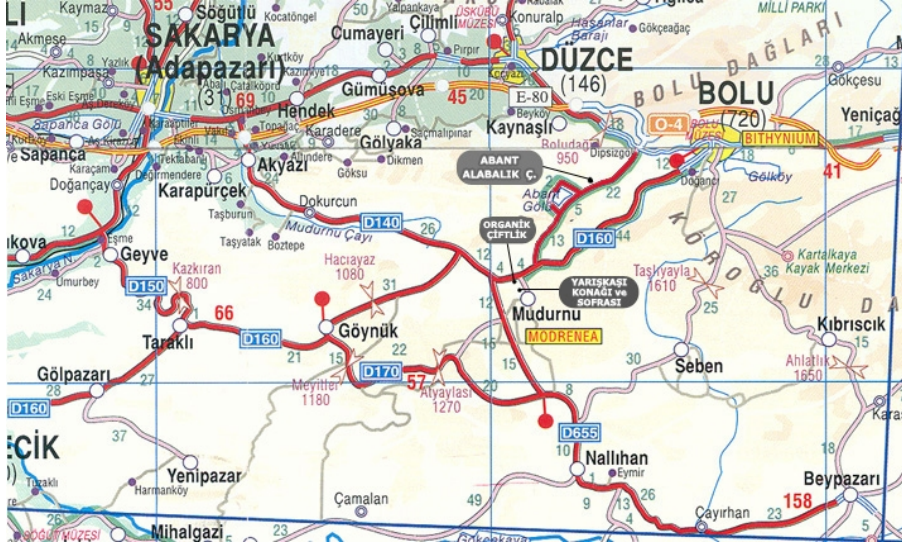
günümüze geçen süreçte kent için 3 ayrı imar planı hazırlanmış ve içerik olarak birbirlerinden çok da farklı olmayan 3 koruma kararı alınmıştır. 1951 yılında yapılan ilk imar plan kararları doğrultusunda İstanbul-Ankara karayolunun (Gazi Süleyman Paşa Bulvarı) kentin içinden geçirilmiş olması geleneksel dokunun büyük ölçüde tahrip edilmesine neden olmuştur. 1976 yılında hazırlanan ikinci imar planı uygulanmamıştır (Erdem 1999:58). 3386, 5177 ve 5226 sayılı kanunlar ile değişik “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelik” gereğince Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 14.05.1983 tarih ve A4373 sayılı kararı, aynı kurulun 17.07. 1987 tarih ve 3511 sayılı, 11.05.1990 tarih ve 1222 sayılı, 11.07.2008 tarih ve 3334 sayılı kararları ile Göynük’te tespit ve tescil çalışmaları yaptırılmış, sit alanı sınırları tespit edilmiş ve koruma amaçlı imar planının hazırlanmasına karar verilmiştir. Kurul tarafından yapılan tespit çalışmaları sonucunda korunması için 7 cami, 3 türbe, 2 hazire, 1 mezarlık, 1 hamam, 1 bahçe, 1 kule, 1 han, 4 çeşme, 12 çınar ağacı, 4 işyeri, 2 konut+işyeri, 3 kamu ve 132 konut olmak üzere 172 kültür ve tabiat varlığı tescil edilmiştir. Kent için hazırlanmış olan üçüncü imar planı, “Göynük Koruma İmar Planı’nı içeren Göynük İmar Planı” 1991 yılından beri yürürlüktedir.

Bu çalışmanın amacı yapılan tescil ve envanter çalışması sonucunda Göynük kentsel dokusunda yer alan ve gelecek nesillerle aktararak yaşatılması gereken bir değer olarak görülen tescilli geleneksel evlerin mekânsal yapısını irdelemek ve bu evlerin mekânsal özelliklerinin korunmasına yönelik öneriler üretmektir. Çalışma kapsamında Göynük yerleşiminin fiziksel ve demografik yapısı ile tarihsel süreç içerisinde değişim ve gelişim süreci irdelenmiş, yerleşimde kentsel sit sınırı içerisinde tescillenen ve malzeme, yapım tekniği, süsleme ve plan özellikleri açısından 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başına tarihlenen geleneksel evler yerinde yapılan çalışmalarla değerlendirilmiş ve Eylül 2012 tarihinde tarafımızdan fotoğraflanmıştır. Çalışma ile bu kapsamda irdelenen tescilli Göynük evlerinin mekânsal yapısı yerleşim, kat adedi, plan şeması, parsel, iç mekân ve cephe düzeni ile taşıyıcı sistemi açısından irdelenmiş, Ankara Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun almış olduğu kararlar doğrultusunda hazırlanan koruma amaçlı imar planları kapsamında tescilli konutların korunması için öneriler getirilmiştir.

1.Göynük Yerleşimi

1.1.Fiziksel ve Demografik Yapı

Bolu ilinin güneybatısında yer alan Göynük ilçesi doğuda Mudurnu, batıda Sakarya'nın Taraklı, kuzeyde Sakarya'nın Akyazı, güneyde Ankara'nın Nallıhan, Eskişehir'in Sarıcakaya ve Bilecik'in Yenipazar ilçeleri çevrelenmektedir. 143.700 hektar yüzölçümü ile Bolu ilinde merkez ilçeden sonra ikinci büyük ilçe olma özelliğini taşıyan Göynük, Bolu il merkezi (63 km.) ve komşu il merkezleri ile (İstanbul'a 220 km. ve Ankara'ya 230 km.) yakın mesafeli ulaşım kolaylığına sahiptir (Şekil 1, Bolu İli 2011 Yılı Çevre Durum Raporu 2012:2). Göynük'te dağ sıralarının kuzeyden güneye doğru yükselmesi, yerleşimde ormanlık alanların yayılmalarına neden olmuştur. Morfolojik olarak dağlık ve engebeli bir yapıya sahip yerleşimde doğu-batı doğrultusunda Göynük Çayı ve ilçenin güneyinde Sakarya Nehri'nin kollarından olan Çatak Çayı vadileri bu yapının içerisinde yeni vadiler oluşturmaktadır (Tatar 2002:3). Yerleşim, bu vadilerin yamaçlarında, eteklerinde ve dere kenarlarında kurulmuştur. Dağlık bir alanda, kuzeye ve kuzeydoğuya doğru açılan iki vadinin yamaçlarında kurulan Göynük'ün fiziksel yapısının oluşmasında kenti çevreleyen tepeler, vadi yamaçları ve vadilerin ortasından akan dereler nitelik ve nicelik açısından belirleyici olmuştur. Karadeniz iklimi ile İç Anadolu'nun karasal iklimi arasında geçiş karakterinde bir iklime sahip yerleşimde çayır ve mera alanlarının, ormanlık alanlar ile iç içe olduğu görülmektedir. Göynük'te arazinin eğimli ve ormanlık olması tarımsal faaliyetleri kısıtlamaktadır. Engebeli bir yapı sergileyen ilçede ulaşılabilir alanlarda tarım alanları yaratmak amacıyla insan eliyle doğal bitki örtüsü tahrip edilerek açılan kısımlarda kuru tarım yapılırken, diğer alanlarda bozulmuş orman yapısı görülmektedir. Ancak arazinin dik ve dağlık olması tarımın gelişmesini engellemektedir. İlçe nüfusu belirli zamanlarda artma ve azalma eğilimi göstermekle birlikte (TUİK 2012:10, İslam Ansiklopedisi 1944:709), 1870'lerden günümüze çok belirgin farklılık göstermemiştir (Cuinet 1894:392). Yerleşimin fiziksel ve ekonomik gelişim olanaklarının az olması ve yerleşimde genellikle genç nüfusun göç etmesi nedeniyle, Göynük hem ilçe merkezi hem de köyleriyle sürekli nüfus kaybetmektedir (Bolu İli Gelişme Planı Raporu:40). Genç nüfusun göçüne koşut olarak yerleşimde yaşlılık oranı Türkiye ortalamasının çok üzerindedir (TUİK, 2012:15).

Şekil 1. Göynük ilçesi konum

(<https://www.google.com.tr>, Erişim tarihi: 24.06.2014)

1.2. Tarihsel Süreç İçinde Göynük

Göynük'te ilk yerleşimin M.Ö. 1200 yıllarında Frigler tarafından gerçekleştirildiği (Akurgal 1998:265) ve Anadolu'nun kuzeybatısında Eskişehir-Kütahya-Afyon civarlarında devlet kuran (M.Ö. 1200-620) Friglerin doğuya doğru ilerlerken Sakarya nehri, Bartın çayı arasında kalan ve o dönemde Bithynia olarak anılan Bolu ve civarını aldıkları bilinmektedir. Bölgede en eski yazılı belge Frigler'e ait olup, 1966 yılında Göynük'ün Soğukçam (Germenos) köyünde, Asar Tepe'de bulunan ve Frigya'nın kuzey sınırı bölgesinde kuzeyden gelecek tehlikeleri önlemek için kurulmuş bir kale Frig yerleşiminde bulunmuştur (Akurgal 1998:265). Bithynia ile Frig yerleşimi arasında bir geçiş alanı oluşturan Göynük'te her iki uygarlığın izlerini gösterecek eserlere rastlanmaktadır. Bölgede Friglerden sonra siyasi üstünlüğün Lidyalılara geçtiği (M.Ö. 620) Bithynia bölgesindeki şehirlerin Lidyalılara bağlanmış olmasından anlaşılmaktadır (Ramsey 1960:264). Lidya Devleti'nin M.Ö. 546 yılında İranlılarla yapılan savaşın sonunda yıkılmasıyla bölgede hakimiyet bir süre Perslerin eline geçmiş, daha sonra Makedonya'lı İskender'in Asya Seferi ile Anadolu'daki Pers hakimiyetine son vermesiyle Göynük de dahil olmak üzere bölge M.Ö. 279 ve M.Ö. 74 yılları arasında kısa sürede olsa tekrar Bithynia Krallığı'nın hükümdarlığına girmiştir. M.Ö. 74 yılında Romalıların hâkimiyetine geçen Göynük'te Himmetoğlu Köyü sınırları içinde Çatak Hamamı olarak bilinen ve halen kalıntıları bulunan hamamın Roma döneminde inşa edildiği bilinmektedir.

(İslam Ansiklopedisi, 1944:708). M.S. 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile Göynük'ün de yer aldığı Bithynia bölgesi Bizans (Doğu Roma) uygarlığının hâkimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde Göynük ve Bithynia bölgesi askeri önemini korumuştur (İslam Ansiklopedisi, 1944:708).

1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Bolu ve çevresinde de Bizans egemenliği son bulmuştur. Bölge Kutalmışoğlu Süleyman Bey'in ardından İznik Beyliği ile 1085'de Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Anadolu'da kurulan ve Çobanoğulları Beyliği'nin devamı niteliğinde olan Umur Beyliği'nin hakimiyetinde kalmıştır (Yücel 1991:184-203). 1333'lerde Anadolu'yu gezen gezginler (İbn Batuta 1993:215, Evliya Çelebi 1999:154) ile Osmanlı tarihçilerin aktarımlarına göre Göynük Taraklı, Yenice ve Mudurnu ile birlikte, Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa tarafından, 1331 veya 1332 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır (Hoca Sadettin 1974:43, Hammer 1983:112, Neşri 1995:163, Solakzade 1989:20, 31, 88). Osmanlı döneminde ordunun doğu ve güneydoğuya yaptığı seferlerde Göynük ikmal ve konaklama merkezi durumuna gelmiş, bu sebeple ilk Bağdat yolu açılmış ve Göynük kervan ve nakliye yolu üzerinde konumunu muhafaza etmiştir. Osmanlıların son yıllarında Bursa ve Eskişehir'e bağlı bir voyvodalık olarak yönetilen Göynük, 1865 yılından itibaren Bolu mutasarrıflığına bağlı bir ilçe durumuna gelmiştir. 10 Ekim 1923'te Göynük'ün yanı sıra Düzce, Gerede ve Mudurnu Bolu ilinin ilk ilçelerini olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemini koruyan ve konut dokusunda önemli bir değişim geçirmeyen Göynük, 1950'li yıllarda günümüzdeki meydanın oluşturulması amacıyla geleneksel dokuyu oluşturan bazı yapıların yıkılmasıyla başlayan süreçte-batılı anlamda şehircilik anlayışının hatalı uygulamaları sonucu karakteristik kentsel dokusunu kaybetmiştir. Özellikle 1950 sonrasında uygulanan yanlış kentleşme politikaları kültürel mirasımızı tahrip etmiş ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Göynük'ün mekânsal yapısının ekonomik ve sosyal gelişmelere paralel bir şekilde değiştiği gözlenmektedir. İlçe merkezinin topografik yapı, ulaşım imkânlarının kısıtlılığı ve zorluğu, büyük kentlere göç gibi sosyal, ekonomik ve fiziki olumsuzlukların yaşandığı gözlenmektedir.

1.3. Göynük Yerleşiminin Özellikleri

Göynük, mevcut durumuyla çok az bozulmuş bir Osmanlı kasabası görünümündedir. Cami, türbe gibi önemli anıtsal yapı örneklerinin yanı sıra, en eskisi yaklaşık 175 yıllık geleneksel konutlar işlevlerini sürdürmektedir. Tek yapıların yanı sıra tüm yerleşim, doku bütünlüğü göstermekte ve bir kentsel sit niteliği taşımaktadır. Anadolu'da Türk yaşam ve yerleşim kültürünün önemli örneklerinden biri olan Göynük'te mekânsal yapı topografya ve ulaşımına uygun biçimde şekillenmiştir. Göynük'te geleneksel

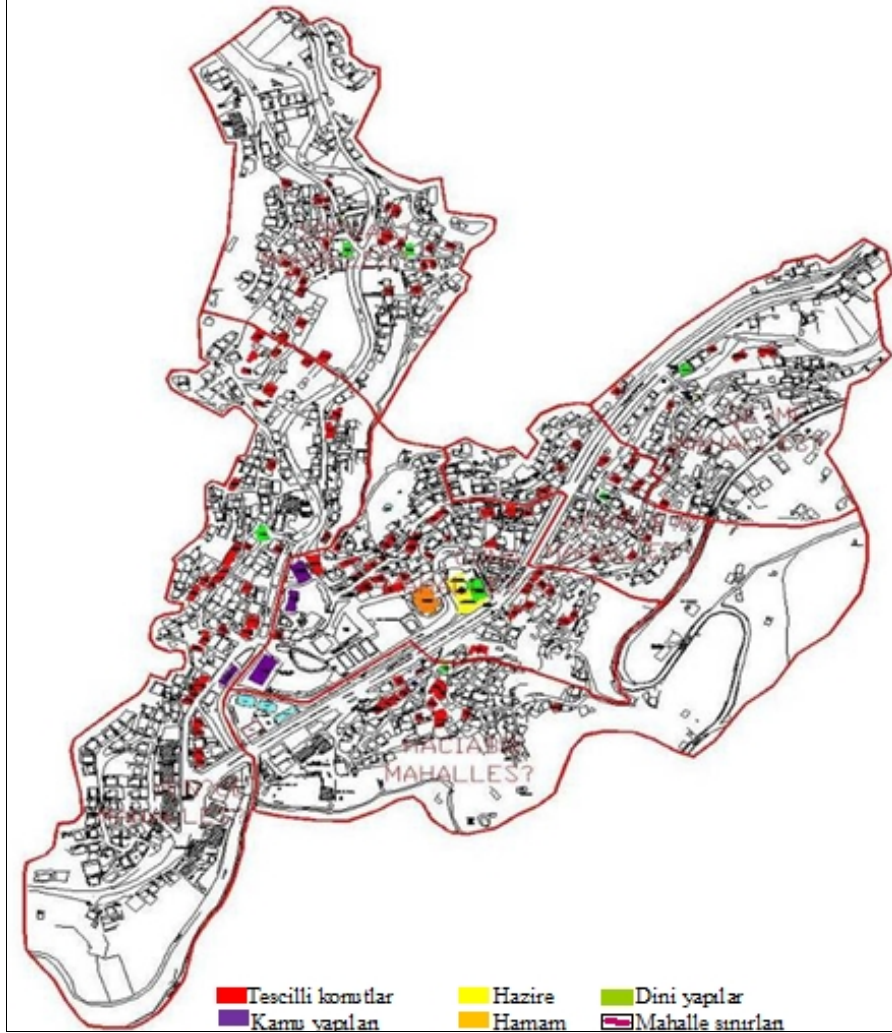
Türk kentlerinde olduğu gibi dini, idari, ticari, konaklama ve eğitim yapıları vadilerin birleştiği alanda kent merkezinde, konutlar ise dere kenarlarında ve yamaçlarda konumlanmıştır (Resim 1).

Resim 1. Göynük yerleşimi genel görünüm
(Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

Homojen bir yapıya sahip olan Göynük en eski yerleşim olan Cuma Mahallesi dışında Yenice, Çeşme ve aynı mahallede yer alan cami isimleriyle anılan Hacıabdi, Sofualı ve Kepkebir mahalleleri olmak üzere altı mahalleden oluşmaktadır (Şekil 2). Günümüze ulaşabilmiş geleneksel evler ile camii, çeşme, hamam, türbe gibi yapılar engebeli alanlardan düz ovaya doğru dengeli, birbirlerinden bağımsız ve aynı zamanda bir bütünün parçaları şeklinde yerleştirilmiştir. Göynük Vadisi'nin ortasından geçen Gazi Süleyman Paşa Bulvarı, Beybahçesi Vadisi'nin ortasından geçen Beybahçesi Caddesi ve bu iki yolu birbirlerine bağlayan, geçmişte kervanların geçtiği yol olan Ankara Caddesi, kentin en önemli akslarıdır. Bu ana akslara çoğu kez dereler üzerindeki köprülerle bağlanan, diğer caddeler ve sokaklar dik olup, taş ya da ahşap basamaklarla kademelendirilmiştir.

Şekil 2. Göynük mahalleleri ve tescilli yapılar
(ATN İmar Planlama A.Ş. Envanter çalışması 2012)

2. Göynük Evlerinin Mekânsal Yapısı ve Koruma Önerileri

Göynük'te ölçek ve malzeme bakımından birbirlerine benzeyen ve genellikle bahçeli olan geleneksel konutlar mimari karakterlerine ve yapılış dönemlerine göre: 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında yapılmış geleneksel konutlar ile 1930-1970 yılları arasında yapılmış kentsel ölçeğe ve geleneksel mimariye aykırı betonarme konutlar olmak üzere sınıflandırılabilir. Bu çalışmada 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında yapılmış olan ve Türk evi plan tipolojisine uygun olarak karakteristikler içeren Göynük evleri

değerlendirilmiş, bu dokuya aykırı betonarme konutlar kapsam dışında bırakılmıştır.

2.1. Göynük Evlerinin Mekânsal Yapısı

2.1.1. Yerleşim/Parsel Düzeni/Kat Adedi

Göynük'te konut alanlarının topografyaya uyumunda, Osmanlı kentleri için karakteristik olan yamaca yerleşme olgusu ve bu olgunun yaratmış olduğu değişik çözümler görülmektedir. Topografya ile şekillenen organik sokak dokusu ile konutların parsel düzenleri oluşturulmuş, sokakların eğime dik ya da paralel olarak yerleşmesi de konutların parsel içindeki yerleşiminde belirleyici olmuştur. Göynük geleneksel konut dokusu topografyaya paralel oluşturulmuş sokaklar ve vadi yamacına kurulmuş konutlar ile topografyaya dik oluşan sokaklarda yer alan ve genellikle küçük ölçekli, bitişik düzende konumlandırılmış konutlardan oluşmaktadır. Ancak ayırık düzende konumlandırılmış konutlar da bulunmaktadır.

Göynük'ün kentsel dokusunu oluşturan geleneksel konutlara topografyayı doğru kullanmaları nedeniyle farklı sokak ve kotlardan ulaşılabilir. Geleneksel konutların kamusal bir mekân olarak sokak ile kurduğu ilişki, kullanıcının toplum ile kurduğu bağı göstermesi açısından önemlidir. Göynük geleneksel konutların sokağa bakan cephesinin günümüzde yapılan konutlara göre daha özenli bir kurguya sahip olması ve kolaylıkla ulaşılabilir olması da yine bu duruma bağlanabilir (Resim 2, Şekil 3).

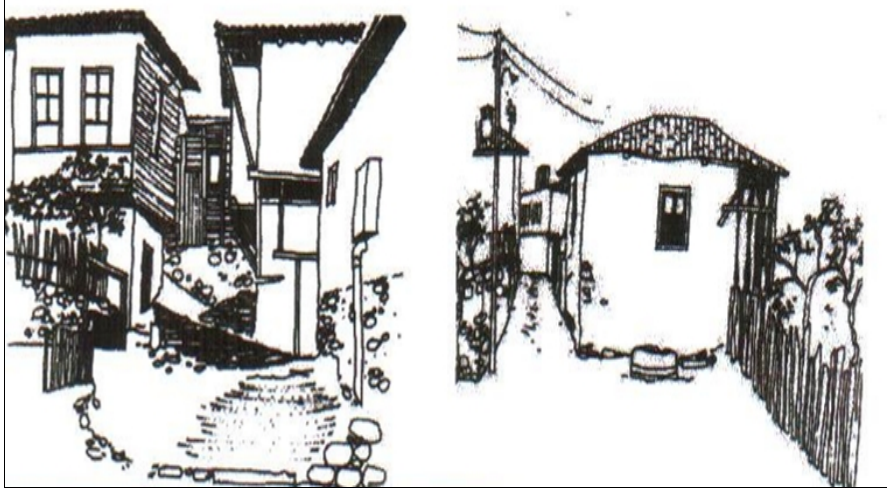

Resim 2. Göynük evleri sokak cepheleri

(Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

A. Hacıabdi Mah. Deve yolu Sokak

B. Cuma Mah. Selim Çapar Cad. Belediye Binası, Eski Han

Şekil 3. Göynük'te konutlarla şekillenen sokak silueti (ODTÜ:1970)

Topografyaya paralel olan sokaklarda yer alan konutlar çevreyle ilişki kurarken farklı çözümler ortaya konmuştur. Bu durum konutların giriş mekânlarında hissedilmektedir. Yolun alt kotunda yer alan konutlarda üst kottan ve arka cepheden, yolun üst kotunda yer alan konutlarda ise alt kottan ve ön cepheden giriş sağlanmaktadır. Bu durum eğimli konut arazisinin setleştirilmesine, arka cephe dışındaki tüm cephelerin toprak yüzeyinden uzak tutulmasına ve konut tabanının yatay bir düzleme oturtulmasına da katkı sağlamaktadır. Başka bir deyişle konutların girişlerinde topografya ve manzaranın neden olduğu seçenekli bir yerleşimin söz konusu olduğu söylenebilir. İki katlı konutlarda alt kat zemin/bahçe katı üst kat esas yaşam katı; üç katlı konutlarda ise alt kat zemin/bahçe katı, ara kat orta kat ve üst kat esas yaşam katı olarak adlandırılmaktadır (Erdem 1999:59). Bitişik nizam konutlarda bahçeler yapının arkasında yer alırken, bazı konutlarda bahçe evin ön tarafında konumlanmıştır. Bu tip konutların bir veya iki cephesinin sokağa bitişik olmak üzere dört tarafının bahçe ile çevrili olduğu görülmektedir. Bahçeli evlerde giriş, çift kanatlı ahşap bahçe kapılarından sağlanmakta, bahçelerde kuyu, kümes gibi kullanımlar yer almaktadır (Resim 3).

Topografya nedeniyle evlerin giriş cephelerinin birbirlerine çok fazla yönelmediği görülmektedir. Türk evinde olduğu gibi Göynük evlerinin de çevre ve komşuya saygı gereği birbirinin görüş açısını, güneşini ve hatta havasını kesmemesi sosyal yaşam disiplini ile ilişkilendirilebilir. Göynük'teki geleneksel konutlar genellikle eğimli arazide, bahçeler içerisinde 2 kattan oluşmakla birlikte, 3 katlı konutlar da sayısal bakımdan önemli bir yer tutmaktadır. Göynük genelinde, yamaçlarından derelere doğru

olan arazi eğiminin manzara ile aynı doğrultuda olması, geniş parseller içindeki konutların eğime paralel ve manzaraya yönelik konumlanmasını sağlamıştır. Özellikle yamaçlardaki konutlarda, konutun ön bahçe seviyesi ile parselin en üst noktasındaki yamaç veya sokak seviyesi arasındaki fark, bazen 1-1,5 veya 2 kat oluşmasını sağlayacak boyuttadır. Bu durum evlerin plan şemasını da etkilemektedir. Bu tip konutlarda ön bahçe ve manzaraya bakan cepheler 2-3 katlı iken, arka cepheler tek katlı olmakta, cadde ve sokağın konumuna göre konutların ana girişleri ile katların adları da değişmektedir (ODTÜ 1970).

Resim 3. Göynük evlerinde bahçe (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

A. Çeşme Mah. Şihhızır Sokak, Hamit Yılmaz Evi Bahçesi

B. Sofuali Mah. Beybahçe Caddesi, İsmail Özcan Evi

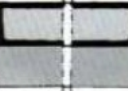
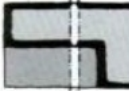

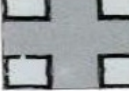

Göynük'te geleneksel konutlar ile 19. yüzyıl değişim sürecinde inşa edilen konutların parsel içindeki konumlanışı farklıdır. Bu fark geniş arazilerde, bahçe duvarları arkasında, sokaktan uzak ve kendi mahremiyeti içinde yaşayan geleneksel konutların, 19. yüzyıl arazi parselasyonu ile değişen ve küçülen arazilerin bir kenarına/köşesine yerleşmesi ve bu yapıların en az bir cephe ile sokağa açılarak kendisini göstermesi ile açıklanabilir. Konuta erişim bazı örneklerde bağımsız bahçe kapısı üzerinden, bazılarında ise yapının bir parçası haline gelen giriş kapısından sağlanmaktadır. Parsel kullanımının yol açtığı bu durum, yapının sokakla ilişkisini değiştirebilmektedir. Bundan başka köşe parsellerde konumlanan konutlarda topografyanın da etkisiyle iki ayrı cephede katların farklılaşabildiği, bir cephedeki giriş katın, diğer cephede birinci kat haline geldiği örnekler görülebilmektedir. Bu durum geleneksel Göynük evlerinin cephe tipolojisinin kat sayısı ve parsel üzerinden kurgulanmasının zorluğunu göstermektedir.

2.1.2. Plan Şeması ve İç Mekân Düzeni

Geleneksel Göynük konutlarının plan şemaları topografyanın yanı sıra, geleneksel Türk evinde önemli bir öğe olan sofa mekânı ile de şekillenmiştir.

Geleneksel Türk evinde belli bir plan düzenine sahip olan ve esas yaşam katı olarak adlandırılan üst kata karşılık, zemin katın parsel durumuna uygun ve organik bir yapıda olduğu; ahır, odunluk, samanlık, depo gibi servis işlevleri barındıran mekânların daha rastlantısal bir araya geldiği görülür (Eldem 1972:180, Eldem 1986:57). Bu nedenle geleneksel Türk evi plan tipolojisi üzerine yapılan çalışmalar, esas yaşama katı olarak kabul edilen üst katın plan şemasını odak almaktadır. 19. yüzyıla tarihlenen Göynük evlerinde de Türk Evi'nin genelinde olduğu gibi alt katın odunluk, samanlık, depo, fırın gibi amaçlarla servis alanı, ikinci katın ise yaşama mekânı olarak kullanıldığı bilinmektedir (Erdem 1996: 105). Geleneksel Türk evinde yaşam katı sofa mekânının varlığına, konumuna ve iklime göre tanımlanmaktadır. İklim uygun olarak Türk Evi'nin plan tipolojisi sofasız plan, dış sofalı plan, iç sofalı plan ve orta sofalı plan tipleri olmak üzere dört ana grupta değerlendirilmektedir (Eldem 1972:182, Eldem 1986:57Kuban 1982:195-209, Tablo 1).

Tablo 1. Geleneksel Türk Evi Plan Tipolojisi (Eldem 1972:182, Eldem 1986:57)

GELENEKSEL TÜRK EVİ PLAN TİPOLOJİSİ				
Sofasız				
Dış Sofalı				
İç Sofalı				
Orta Sofalı				

Genellikle karasal iklim özelliğine sahip olan bölgede iklimin fazla değişken olmaması konut planlarına yansımaktadır. Göynük evlerinin mekân organizasyonunda sofanın dışa açık veya kapalı oluşuna göre biçimlenen iç ve dış sofalı konut tipleri daha fazla göze çarpmaktadır. Göynük'te günümüze ulaşan konutların yaşama katlarında iç sofalı, dış sofalı ve karnıyarık plan şeması kullanılmıştır. Bu tür konutların geniş cepheli olanlarında sofa, oda çıkmaları arasında arka düzlemde kalmaktadır. Yaşama mekânlarına geçiş veren sofa genelde zeminden dikmelerle taşınmaktadır. İç sofalı örneklerde sofanın sokağa dik olarak yerleştiği ve hem sokak hem de

arka bahçe cephesinde çıkma ile vurgulandığı, cumba (şahniş) oluşturulmuş örneklerle de rastlanmaktadır.

Göynük'te iç sofalı evler eyvanlı, yan koridorlu ve iki eksenli (L biçimli) olarak sınıflandırılabilir. Genelde sofası dış hava koşullarına kapalı iç sofalı konutlar, dış hava koşullarına açık dış sofalı konutlar dışında, her iki yaklaşımın farklı birleşimlerinin bir arada kullanıldığı karmaşık yapıda veya orta sofalı konut örnekleri de bulunmaktadır (Bkz. Tablo 1). Bu evlerin temel özellikleri ayrı giriş kapıları, bu kapılardan ulaşılan birbirinden uzakta konumlandırılmış merdivenler aracılığıyla bağımsız kullanılabilen ve haremlik ve selamlık olarak adlandırılan iki bölümden oluşmalarıdır. Haremlik ve selamlık bölümleri ile başoda, gelin odası gibi odaların duvarlarında ihtiyaca göre yüklük, testilik, lambalık gibi adlar alan dolap ve raflar ile yüklüğün iki yanında gözenek denilen niş ve ahşap veya alçı kalıplama tekniği ile (stüko) üretilmiş süslemeli yüzeyler bulunmaktadır. Başoda yanında yer alan ve yatak odası olarak bilinen odalarda ise ahşap kapılı duvar içi gusülhane, ahşap ya da alçı kalıplama tekniğinde geometrik ve nebati motiflerle bezemeli ocaklar görülmektedir. Geçmişte yemek yapmak ve ısınmak için kullanılan bu ocaklar bugün büyük oranda bu kullanımın dışında kalmıştır. Göynük evlerinde genellikle konutların alt katında yer alan mutfakların tezgâhı taştır. Konut mutfaklarının bazı örneklerinde fırınlı bir ocak, yeşil taş tezgâh, bazı örneklerde ise kuyu ve su haznesi bulunmaktadır. Konut içinde mutfaklar kullanıcının her gereksinimini karşılayacak düzene sahiptir (Resim 4). Göynük evlerinde hakim rüzgar yönünde konumlanan sofanın tavanı, hava sirkülasyonu sağlamaya yönelik olarak kaplanmaktadır. Sofanın sokağa ve vadiye bakan cephelerinde de hava dolaşımının iç bölümlere girmesini sağlamak amacıyla döşemede ahşap parmaklıklar yapılmıştır. Evlerin tavanları sahibinin ekonomik gücüne göre detaylanmakta, ağa ve bey evlerinde ahşap işçiliği ve süsleme artmaktadır. Konutların tavanlarında kot farkı yaratan, çitalardan geometrik desenler oluşturulmuş ve göbekli tavanlar yaygındır. Kimi evlerin başoda tavan göbeklerinde ise nemin, buharın vb toplanması için bez kaplandığına da rastlanmaktadır (Kuban 1966:15,19).

Resim 4. Göynük evlerinde mutfak, dolap, tavan detayları
(Ç.B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, ocak detayı
B.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, yüklük detayı
C.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, tavan detayı
D.Yenice Mah. Konak yeri Sok. Fatma Yağar Evi tavan detayı

Göynük evlerinde zemin katlar genellikle doğal taş ya da toprak örtülüdür. Sokak seviyesinden biraz yüksek olan bu kattan ahşap bir merdivenle üst katta çıkılmaktadır. Giriş katlar ahır, samanlık, fırın gibi işlevlerle kullanılırken, yaşama katı evli çocuklara ve konuklara ayrılmakta, eğer orta kat yok ise gündelik yaşam da bu katta geçirilmektedir. Genelde iki katlı ve sade süsleme özelliklerini yansıtan Göynük'te ekonomik gücü olan ağa ve bey evlerinde plan özellikleri değişmekte, kat sayısı, konut içi süslemeler ve kullanılan malzemelerde zenginlik görülmektedir. Göynük evlerinde genellikle ahşap ve süslemeli korkuluklu merdivenler ile doğrudan sofaya ulaşmaktadır. Bazı evlerde merdivenlerin ilk basamağı ahşabı sudan korumak amacıyla taştır. Plan tipi ne olursa olsun evlerin hemen hepsinde sofaya çıkan merdiven boşluğu ahşap bir kanatla kapatılmıştır. Merdiven altlarının genelde odunluk veya depo gibi kullanıldığı ve çoğu zaman kapalı olduğu, bazı örneklerde ise bu bölümün çıtalı basit motifler ile süslendiği görülmektedir. Merdiven korkulukları ve küpeşteler ise genellikle tornada

işlenmiş ve yalındır. Konut içinde çözümlenen tuvaletler genellikle sofa içerisinden geçilecek şekilde konumlandırılmıştır. Bazı evlerde iki oda arasında çözümlenmiş tuvalet örneklerine de rastlanmaktadır. Tuvaletler abdestlik ve tuvalet kullanımına ait iki bölümden oluşur. Sofa ile bağlı olmayan merdiven kovanından bir geçit yardımıyla ulaşılan tuvalet örnekleri oldukça yaygındır (Resim 5).

Resim 5. Göynük evlerinde merdiven detayları

(Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A.Çeşme Mah. Akşemsettin Sok. Samiha Akyurt Evi, merdiven
- B.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, merdiven
- C.Yenice Mah. Çaykenarı Sok. Ahmet Altan Evi, merdiven
- D.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, merdiven altı
- E.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, sofa bağlantılı wc

2.1.3.Cepheler

Geleneksel Göynük evlerinde cepheyi şekillendiren temel parametreler giriş, çıkmalar, kapı ve pencereler, kat sayısı, klasik mimari nizamlardan esinlenen hafif plasterler, vurgulanmış kornişler, söveler ve çatıdır. Doğal bir şekilde sokağın sınırını oluşturan cephe, aile yaşamını içeren konut ile kamusal alana açılımı sağlayan sokak arasında bir bütünleşme sağlayan bir ifade dili oluşturur. Bu dilin oluşumunda rol alan her bir öge yapının tanımlanmasına katkı sağlamaktadır. Erken dönem Göynük evlerinde sokak cephelerinin yalın olduğu göze çarpmaktadır (Resim 6). Üst katlarda değişik plan tiplerinin bir uzantısı olarak ifade edilebilen çıkmalar, genel olarak zemin üzerinde yer alan yaşama katının sokakla ilişkisini sağlayacak şekilde düzenlenmiş ve tamamen kullanıcının isteklerini doğrultusunda planlanmıştır. Giriş cephelerinin dar veya geniş olmasına, parsel konumuna

bağlı olarak çıkmalarda farklılıklar gösterir. Göynük evlerinde çıkmasız, merkezi tek çıkmalı, cephe boyu çıkmalı, açık çıkmalı, kapalı çıkmalı ve gönyeli çıkmalı cephe örneklerine rastlanmaktadır. Arsanın çarpıklığını üst katta düzeltme ve mekânı genişletme gibi isteklerle oluşturulmuş olan çıkmaların payandasız, kendini taşıyan örnekleri olduğu gibi payanda ile desteklenen, ahşap veya taş ayaklar üzerine oturtulan örneklerini de görmek mümkündür (Sezgin 1983:33-37). Geleneksel Türk evinde olduğu gibi Göynük evlerinde de saçak seviyesine kadar uzanan çıkmalar genelde alt kat giriş kapı üstünden itibaren, bağdadi duvar veya hımiş duvar örgüsü ile inşa edilmiş, üzeri beyaz sıva şeklinde kaplanmış ve ayıbaçağı veya eli bölüğünde denilen dikmelerle desteklenmiştir. Sokağa bakan cephelerin bazılarında ahşap kepenkli veya kemerli çift pencere görülmektedir (Resim 7).

Resim 6. Göynük evleri yalın cepheli örnekler
(Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A. Hacıabdi Mah. Deve yolu Sok. Veysel Karlı Evi
- B. Sofuali Mah. Kayhanlar Sok. Mustafa Yılman Evi
- C. Çeşme Mah. Türbe Sok. Hayriye Akitürk Evi, Cumbasız Cephe

Resim 7. Göynük evlerinde çıkımlar (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A. Hacıabdi Mah. Yazganlar Sok. Lütfi Demirtaş Evi Merkezi Cumba
B. Yenice Mah. Konak yeri Sok. Mustafa Anar Evi Cephe Boyu Cumba
C. Çeşme Mah. Akgün Sok. Ahmet Demirer Evi Açık Cumba, Balkon
D. Yenice Mah. Çaykenarı Sok. Bitişik Nizam, Mehmet Su Evi, Balkon
E. Sofuali Mah. Kahyalar Sok. Mehmet Özdemir Evi Kapalı Cumba
F. Yenice Mah. Çaykenarı Sok. Mustafa Gülşen Evi Cumba

Göynük evlerinde etrafi duvarlarla çevrilmiş ve taşlık olarak da adlandırılan avlular yoğun kullanılan açık alanlardır. Konut sahibinin ekonomik durumuna koşut olarak bayram günlerinde şölen yemeklerinin de pişirildiği fırın, bazı örneklerde yaşama katındaki gusülhanelerin de avlularda yer aldığı görülmektedir. Bazı avlu örneklerinde serinlik sağlamaya yönelik havuz, az sayıda örnekte ise avlunun bir köşesine yerleştirilmiş tuvalet bulunmaktadır. Evlerin hemen hepsinde avlu kapıları ve dış kapılar çift kanatlı, iç kapılar ise tek kanatlı ve ahşaptır, ancak demir

kapılı örneklerle de rastlanmaktadır. Avlu kapılarının ve dış kapıların kapı tokmakları ve kilitleri özgün örnekler içermektedir. Evlerin dış kapıları merkezi tek girişli ve iki girişli olarak sınıflandırılabilir. İç kapıların sofaya bakan yüzeylerinde aynalı ve geçme tabir edilen ahşap süsleme tekniği uygulanmışken, kapıların diğer yüzeyleri sadedir (Resim 8). Üzerlerinde genelde eliptik ya da dairesel pencereleri olan kapılar ve yanlarındaki pencerelerle düzenlenen girişler karakteristik ve yaygın bir cephe motifi olarak kullanılmıştır.

Resim 8. Göynük evlerinde avlu ve dış kapılar, kapı detayları
(Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A.Hacıabdi Mah. Deve yolu Sok. Osman Top Evi, çift kanatlı kapı
B.Cuma Mah. GSP Bulvarı, Mehmet Bilen Evi iki kapılı giriş
C.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi Avludaki Fırın

- D.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi avlu giriş kapısı
E.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi avlu giriş kapısı kilit
F.Yenice Mah. Konak yeri Sok. Fatma Yağar Evi sofaya açılan kapı

Göynük'te evlerin planında görülen çeşitlilik dış cephelere de yansımıştır. Manzaraya geniş bir açıyla yönelmeyi sağlayan sokak cephelerinde pencerelerin düzeni, buldukları mekânın boyutu ve mekânsal işlevi ile şekillenmiştir. Zemin kat pencereleri üst kat pencerelerinden sayı, ölçü, tasarım ve malzeme açısından farklılık gösterir. Zemin katta pencerelerin yerleşim düzeni ve tasarım anlayışında özen gösterilmediği, kimi yerde cephenin farklı noktalarına geliş güzel biçimde yapım tekniği, ölçü birlikteliği gözetilmeden açıldığı görülmektedir. Çok sayıda pencere ile dışarı açılan mekânlar sofalar ve odalar, daha az veya küçük boyutlu pencereler ise servis mekânlarına aittir. Sayıca az olan zemin kat pencerelerinin aksine, üst kat pencerelerinde genellikle ikili düzen tercih edilmekle birlikte, ışık ve hava gereksinimine bağlı olarak üçlü gruplanmış pencerelere de rastlanmaktadır.

Cephelerde genellikle dikdörtgen veya kemerli pencereler ahşap giyotin veya çift kanatlıdır. Pencereler konutun cephe düzenine göre değişik form ve doğrama şekillerindedir. Dikdörtgen formun göze çarptığı pencerelerde kemerli, üçgen alınlıklı, ikiz pencere ve özel formlar da kullanılmış, pencere parapet yüksekliği dış mekânın kolay görülebilmesi için düşük tutulmuştur. Evlerin pencerelerinde kullanılan lokma parmaklık ve ahşap kapaklar, prizmatik ve eğrisel formlardaki pencere kafesleri günümüzde yaşam biçiminin değişimine bağlı olarak kullanım dışı kalmış, ancak az sayıda örnek günümüze ulaşabilmiştir. Pencerelerde kullanılan ahşap parmaklıklar yarım ve tam lokma, yarım ve tam kafes, metal parmaklıklar ise cumba kafes, yarım ve tam çubuk, tam ve yarım ferforje olarak oluşturulmuştur. Ayrıca ahşap ve metal elemanların birlikte kullanıldığı örneklerle de rastlanmaktadır (Resim 9).

19. yüzyıla tarihlenen konutlarda kat âdetinin arttığı, pencere oranlarının ve sayılarının büyüdüğü, giriş kapısının özenli ve vurgulu hale geldiği, çatının hareketlendiği ve yapının geometrisini vurgulayan düşey plaster ve yatay silmelere yer verildiği görülmektedir. Evlerin cephelerinde kat döşemelerini birbirinden ayıran ahşap silmeler ve yapının köşelerini vurgulayan ahşap plasterler, plasterleri zenginleştiren bezemeler ile bazı örneklerin çatılarında yer alan üçgen alınlıklar neoklasik etki yaratmaktadır. Cephelerde zemin kat yüzeyini veya su basmanı vurgulayan, kesme taş görünümünde oluşturulmuş sıvalar, yerel halkın nazara karşı olan korunma isteğini yansıtan geyik boynuzu, nazar otu gibi malzemelerle oluşmuş öğeler ile Arapça yazılmış levhalar dikkat çekmektedir. (Resim 10). Özellikle

Anadolu'nun çoğu geleneksel evlerinde çok fazla görülmeyen bu tepe pencereleri çok az da olsa vitray ile süslüdür.

Resim 9. Göynük evlerinde pencere düzeni

(Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

A Yenice Mah. Çaykenarı Sok. Muzaffer Man Evi, kemerli çift pencereli cumba

B. Cuma Mah. İnce Dayı Sok. Burhan Su Evi, alt kat pencereleri

C. Sofualı Mah. Dik Sok. Ömer Faruk Turhan Evi, cephede pencere düzeni

D. Cuma Mah. Ankara Cad. Mehmet Man Evi, kemerli çift kanatlı pencereler

E. Cuma Mah. Ankara Cad. Hayrettin Ünal Evi, kafesli pencereler

F. Cuma Mah. Ankara Cad. Mehmet Man Evi, alt kat dükkân kapı ve pencereleri

Resim 10. Göynük evlerinde kat düzeni (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A. Kepkebir Mah. Ankara Cad. Akşemsetin Konağı
- B. Hacıabdi Mah. Turanlar Sok. Gürcüler Konağı
- C. Hacıabdi Mah. Deveyolu Sok. Caferler Konağı
- D. Yenice Mah. Çaykenarı Sok. Ahmet Altan Evi
- E. Cuma Mah. Selim Çapar Cad. Belediye binası, (Eski Han)
- F. Yenice Mah. Hükümet Cad. Hükümet Konağı

Göynük evlerinde çatılar genellikle beşik veya kırma düzende olup, üzerleri alaturka (oluklu) veya Marsilya tipi kiremitle kapatılmıştır. Çatı saçaklarının genişliği 0.30-1.50 m. arasında değişkenlik gösterir. Taş

duvarlar üzerine kurgulanmış çatıların saçaklarında ölçülerin bazı örneklerde azaldığı, bazı örneklerde ise beden duvarlarında yer alan hıymış örgünün korunması amacıyla saçak genişliklerinin 1.00 m.yi geçtiği söylenebilir. Saçak uçlarında kiremitlerin kaymaması için yelkovan adı verilen destekler bulunmaktadır. Son dönem Göynük evlerinde çatı arası kullanımının yaygınlaştığı ve çatı yapılanmasında değişimler olduğu görülmektedir. Genellikle erken dönem (19.yüzyıl başı) örneklerinde saçak altı kaplaması bulunmazken, geç dönem bazı örneklerde saçak yüzeyi dekoratif nitelikli kaplanmıştır. Geleneksel Türk evinde de sık karşılaşılan saçakların üst üste örtüşmesi ise sokak yaşamı ile ilişkilidir. Saçakların uçlarında Göynük'ün yağışlı iklimine koşut olarak çörlen görevini gören oluklar yer almaktadır. Bacaların özgün örnekleri çok az olmakla birlikte, mevcut bacalarda kare veya dairesel kesitli örnekler dikkat çekicidir. Üzerleri alaturka kiremit ile kapatılan bacaların üst örtüsünde dört havalandırma açıklığı bırakılmıştır. Genelde ateş tuğlasıyla inşa edilen bacaların çoğu, günümüzde beton kaplanıp beyaz sıva ile sıvanmıştır. Giriş cephesinde çıkmaların üzerine denk gelen saçakların çıkmanın genişliğine, fiziki yapısına ve malzemesine göre kırılmalar şeklinde farklı tasarlanmaya çalışıldığı görülmektedir (Resim 11).

Resim 11. Göynük evlerinde çatı saçığı ve baca detayları
(Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A. Sofualı Mah. Kayhanlar Sok. Adil Kayhan Evi Saçağı
B. Sofualı Mah. Kayhanlar Sok. Mustafa Yılman Evi Saçağı

C. Sofuali Mah. Kayhanlar Sok. Adil Kayhan Evi Bacalar

2.1.4. Taşıyıcı Sistem

Göynük evlerinde taş temel duvarları üzerinde zemin kat taş yığma, üst kat ahşap karkas, tuğla veya kerpiç dolgu malzemeden yapılmıştır. Evlerin üst katlarında ahşap karkas tercih edilmesi ahşabın bölgede rahatlıkla bulunması, bol ve maliyetinin düşük olması ile açıklanabilir. Yapı cephesinde genellikle toprak seviyesinde, kapı pencere alt-üst seviyesinde, kat seviyesinde ve saçak altında 1.50-2.00 m. aralıklarla ahşap hatıllar yer almaktadır. Evlerde döşeme kirişi olarak genellikle ahşap kullanılmaktadır. Zemin katta taş duvar yüzeyinin sıvanmadığı örneklerin yanı sıra, üst katlarda mikro klima sağlamak amacıyla kara çamurla sıvalı örnekler de görülmektedir.

2.2. Geleneksel Göynük Evlerinin Korunmasına Yönelik Öneriler

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarına tarihlenen geleneksel konutlar Kültür Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 1983 yılından bu yana yapmış olduğu tespitlere göre 132 konut korunması gereken kültür varlığı ve eski eser olarak tescillenmiştir. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun kararı gereği ATN İmar A.Ş tarafından Göynük merkez için 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı 2863 ve 3386 sayılı yasalar kapsamında Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na sunulan koruma imar planı sınırları içerisinde yer alan ve Ankara Bölge Koruma Kurulu'nun tescillenmiş olduğu 172 kültür varlığından 132 si konuttur (ATN İmar Planlama A.Ş. (2012), Envanter Çalışması, Ankara). Ancak yapılan envanter çalışmasında Ankara Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenen kimi evlerin günümüzde mevcut olmadığı veya yıkılmak üzere olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalar tescillenmiş evlerin korunmuşluk durumlarına göre yaklaşık % 60'ının iyi, % 10'unun orta düzeyde korunmuş ve %30'unun ise kötü durumda olduğunu göstermektedir. Çeşitli sebeplerle korunamayan, yanan veya yıkılan konutların yerlerine üç dört katlı apartmanların yapıldığı, bazı örneklerde yıkılan alanın otopark olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durum tarihi dokunun içerisinde olumsuz bir görünüm sergilemektedir. Göynük'ün sahip olduğu tarihi ve kültürel potansiyel, sosyo-ekonomik kalkınmanın değerlendirilmesi açısından önemli bir kaynak olarak görülmekte, son yıllarda yerel girişimlerin yanı sıra konut sahiplerinin olanaklarıyla bölgenin turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve konutların korunması amacıyla bazı konutlar yeniden işlevlendirilerek farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Akşemsettin Konağı (Göynük Otel, Resim 10 A) ve Caferler Konağı (Otel, Resim 10 C), Gürcüler Konağı

(Kaymakamlık, Resim 10 B) yeniden işlevlendirilerek kullanılan konut örneklerdir. Bundan başka Altaylar Evi de (Hacı Ali Paşa Konağı, Resim 10 D) konut sahibinin olanakları doğrultusunda konut olarak kullanılmak için restore edilmiştir.

Tescilli evlerin bugünkü durumu incelendiğinde % 12 oranında restore edilen, % 16 oranında yıkılmış olup restore edilmesi gereken ve % 72 oranında sağlıklı, oturulabilir ve korunmuş konut bulunduğu görülmektedir. Geleneksel Göynük evlerinin korunması ve yaşatılması amacıyla öneriler şöyle sınıflandırılmıştır:

- Öncelikle sit alanı içinde ve kentsel dokuya aykırı yapıların inşasına izin verilmemelidir.
- Kentin gelişimi ile yeni yapıların yapılmasının gerektiği durumlarda yeni yapılaşmanın Mardin, Kastamonu, Sinop, Ankara Kaleiçi vb. yerleşimlerde olduğu gibi tarihi doku alanı dışında inşasına izin verilebilir.
- Koruma amaçlı imar planına bağlı kalınarak yapılması gerekli acil onarımlarda, konut-sokak ilişkisi tarihi doku içerisinde aslına uygun olarak korunmalıdır.
- Tescil edilmesine karşın yıkılan konutlar tescilden düşürülmeli ve envanter çalışması güncellenmelidir. Bu konutların yerine yapılacak yapılaşma da geleneksel dokuya sahip ölçütlerine uygunluğunun sağlanmasının yanı sıra, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun Göynük için vermiş olduğu geçiş dönemi yapılanma koşulları ile ilgili raporda belirtilen açıklamalarında dikkate alınmalıdır.
- Yıkılan konutlar ile restorasyon kararı alınan konutlarda mevcut geleneksel konutların gabari, cephe, malzeme ve malzeme teknikleri de dikkate alınarak; butik otel, kafeterya, geleneksel el sanatları satış mağazaları gibi işlevler içeren yapılar uygulanabilir.
- Yıkılma tehlikesi altında olan konutlar rölöve projeleri alınarak belgelenmelidir.
- Konutların tavan, ocak, ocak nişleri, raflar, merdiven ve korkulukları, saçak, baca vb bölümlerinde yer alan süsleme unsurları onarılmalı, onarımlarda kullanılacak malzemelerin aslına uygun şekilde seçilmesi ve uygun teknikle kullanılması gerekmektedir.
- Geleneksel konutların restorasyonunda avlu ve bahçe bütünlüğünün bozulmaması ve mevcut halinin korunmasının yanı sıra avlu sokak ilişkisine de özen gösterilmelidir. Konutların restorasyonunda mevcut kat sayısı, plan ve cephe özellikleri, yapım tekniği ve malzeme, süslemelerin de özgün biçimde olmasına dikkat edilmelidir.
- Koruma bilincinin oluşturulmasına yönelik politikalar yerel yönetimler tarafından yürütülmeli ve halka duyurulmalıdır.

3.Sonuç

Günümüzde tarihi çevreyi koruma kaygısı ile bu çevrelerin toplumun gereksinimleri doğrultusunda yaşayan kent dokuları olarak değerlendirilmesi ülkelerin kültürel ve tarihi miraslarına, geçmişlerine verdikleri değerin ve ülkelerin gelişmişlik düzeyinin en önemli göstergesidir. Tarihi çevrenin yok olması veya zarar görmesi mimari ve estetik kaygının yanı sıra, kültürel ve tarihi değerlerin sürdürülebilirliği açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle tarihi dokunun korunması gerekliliği, taşıdığı kültürel ve görsel özellikleri, fiziki mekân ve yapı çevre açısından belirginleşen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göynük'te büyük ölçüde korunmuş olmakla birlikte günümüz koşullarına ayak uyduramayan, yapı sahiplerinin yıkılması beklentisiyle boş bıraktığı, kullanılmayan evlerin bulunduğu alanlar köhneleşmiş, çöküntü bölgelerine dönüşmeye başlamıştır. Bundan başka imar rantı ve modern mekân talebi yerleşimin gelişme baskısına bağlı olarak sürmekte, bu baskılar geleneksel Göynük evlerinin yok olma sürecini hızlandırmaktadır. Göynük ve benzer sorunlarla karşı karşıya olan yerleşimlerde kentsel dokunun bozulmaması, geleneksel evlerin korunması ve yok olma sürecinin önlenmesi amacıyla koruma imar planı olmayan bölgelerde acilen koruma planı yapılmalı, var olan koruma amaçlı imar planları ise güncellenmelidir. Tarihi doku alanlarında yapılması zorunlu olan koruma amaçlı imar planı, rölöve, restorasyon ve belgeleme çalışmalarında halkın yerel yönetimler tarafından bilinçlendirilmesi, yapılacak işin neden ve sonuçları hakkında bilgi verilmesi tarihi mirasımızın yaşatılması için gerekli görülmektedir.

Kaynakça

- Akurgal, E. 1998. Anadolu Kültür Tarihi, Tübitak Yayınları, Ankara.
- ATN İmar Planlama A.Ş. 2012. Envanter Çalışması, Ankara.
- Bolu İli 2011 Yılı Çevre Durum Raporu, 2012. T.C. Bolu Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2, Bolu.
- Bolu İli Gelişme Planı (BİGEP) Raporu, 2003. DPT ve Bolu Valiliği, 40, Bolu.
- Cuinet V. 1894. La Turquie D' Asia, Cilt: IV, 392, Paris.
- Eldem, S. H. 1972. Türk Evi Plan Tipleri, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 180-182, İstanbul.
- Eldem, S. H, 1986. Türk Evi Osmanlı Dönemi, 57, İstanbul.
- Erdem, A. 1999. Göynük Kenti Geleneksel Konut Mimarisi, Mimarlık Dergisi, (289), 58-62, İstanbul.
- Evliya Çelebi, 1999. Seyahatname, 3. Kitap, 154, (Haz: Seyit A. Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hammer, 1983. Osmanlı Devleti Tarihi 1, 112, (Haz: M. Çevik-E Kılıç), İstanbul.
- Hoca Sadeddin, 1974. Tacu'üt Tevarih (Sad: İ. Parmaksızoğlu), Cilt: 1, 43, İstanbul.
- İbn Batuta, 1993. Seyahatname, (Haz: Mümin Çevik), 215, Üçdal Yayınları, İstanbul.
- İslam Ansiklopedisi, 1944. Bolu, 265, 708, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D. 1966. Türkiye'de Malzeme Koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerine Görüşler, Mimarlık Dergisi, Sayı: 36, 15-19, Ankara.
- Kuban, D. 1982. Türk Evi Geleneği Üzerine Gözlemler, Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler, 195-209, İstanbul.
- Neşri, M. 1995. Kitab-ı Cihan-nüma, (Haz: Faik Reşit Unat-Mehmet Köymen), 163, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ODTÜ, 1970. Göynük A Town in A Timber Region, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Ramsey, W. 1960. Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Çev: M. Pektaş), 264 İstanbul.
- Sezgin, H. 1983. Geleneksel Türk Evinde Cephe, Yapı Dergisi, Sayı: 47, 33-37, İstanbul.

Solakzade, 1989. Solakzade Tarihi (Haz. Vahid Çubuk), 20, 31, 88, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Tatar Y. 2002. Bolu İl Gelişme Planı, Çevre ve Mekânsal Gelişme Raporu, 3-11, Bolu.

TUIK, 2012. Seçilmiş Göstergelerle Bolu, 10-15, Ankara.

Yücel, A. 1991. Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar (Çobanoğulları ve Candaroğulları Beyliği Mesalikü'l Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri), 184-203, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

www.google.com.tr (Erişim Tarihi: 24.06.2014).

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Göynük ilçesi konum (<https://www.google.com.tr>, Erişim tarihi: 24.06.2014)

Şekil 2. Göynük mahalleler ve tescilli yapılar (ATN İmar Planlama A.Ş. Envanter çalışması 2012)

Şekil 3. Göynük'te konutlarla şekillenen sokak silueti (ODTÜ: 1970)

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 1. Göynük yerleşimi genel görünüm (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

Resim 2. Göynük evleri sokak cepheleri (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

A. Hacıabdi Mah. Deve yolu Sokak

B. Cuma Mah. Selim Çapar Cad. Belediye Binası, Eski Han

Resim 3. Göynük evlerinde bahçe (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

A. Çeşme Mah. Şihhızır Sokak, Hamit Yılmaz Evi Bahçesi

B. Sofuali Mah. Beybahçe Caddesi, İsmail Özcan Evi

Resim 4. Göynük evlerinde mutfak, dolap, tavan detayları (Ç.B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

A.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, ocak detayı

B.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, yüklük detayı

C.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, tavan detayı

D.Yenice Mah. Konak yeri Sok. Fatma Yağar Evi tavan detayı

Resim 5. Göynük evlerinde merdiven detayları (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

A.Çeşme Mah. Akşemsettin Sok. Samiha Akyurt Evi, merdiven

B.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, merdiven

C.Yenice Mah. Çaykenarı Sok. Ahmet Altan Evi, merdiven

D.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, merdiven altı

E.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi, sofa bağlantılı wc

Resim 6. Göynük evleri yalın cepheli örnekler (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

A. Hacıabdi Mah. Deve yolu Sok. Veysel Karlı Evi

B. Sofuali Mah. Kayhanlar Sok. Mustafa Yılman Evi

C. Çeşme Mah. Türbe Sok. Hayriye Akıtürk Evi, Cumbasız Cephe

Resim 7. Göynük evlerinde çıkmalar (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

A. Hacıabdi Mah. Yazganlar Sok. Lütfi Demirtaş Evi Merkezi Cumba

- B. Yenice Mah. Konak yeri Sok. Mustafa Anar Evi Cephe Boyu Cumba
- C. Çeşme Mah. Akgün Sok. Ahmet Demirer Evi Açık Cumba, Balkon
- D. Yenice Mah. Çaykenarı Sok. Bitişik Nizam, Mehmet Su Evi, Balkon
- E. Sofualı Mah. Kahyalar Sok. Mehmet Özdemir Evi Kapalı Cumba
- F. Yenice Mah. Çaykenarı Sok. Mustafa Gülşen Evi Cumba

Resim 8. Göynük evlerinde avlu ve dış kapılar, kapı detayları (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A.Hacıabdi Mah. Deve yolu Sok. Osman Top Evi, çift kanatlı kapı
- B.Cuma Mah. GSP Bulvarı, Mehmet Bilen Evi iki kapılı giriş
- C.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi Avludaki Fırın
- D.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi avlu giriş kapısı
- E.Cuma Mah. Salmanlar Sok. Nigar Aybar Evi avlu giriş kapısı kilit
- F.Yenice Mah. Konak yeri Sok. Fatma Yağar Evi sofaya açılan kapı

Resim 9. Göynük evlerinde pencere düzeni (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A Yenice Mah. Çaykenarı Sok. Muzaffer Man Evi, kemerli çift pencereci cumba
- B. Cuma Mah. İnce Dayı Sok. Burhan Su Evi, alt kat pencereleri
- C. Sofualı Mah. Dik Sok. Ömer Faruk Turhan Evi, cephede pencere düzeni
- D. Cuma Mah. Ankara Cad. Mehmet Man Evi, kemerli çift kanatlı pencereler
- E. Cuma Mah. Ankara Cad. Hayrettin Ünal Evi, kafesli pencereler
- F. Cuma Mah. Ankara Cad. Mehmet Man Evi, alt kat dükkân kapı ve pencereleri

Resim 10. Göynük evlerinde kat düzeni (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A. Kepkebir Mah. Ankara Cad. Akşemsetin Konağı
- B. Hacıabdi Mah. Turanlar Sok. Gürcüler Konağı
- C. Hacıabdi Mah. Deveyolu Sok. Caferler Konağı
- D. Yenice Mah. Çaykenarı Sok. Ahmet Altan Evi
- E. Cuma Mah. Selim Çapar Cad. Belediye binası, (Eski Han)
- F. Yenice Mah. Hükümet Cad. Hükümet Konağı

Resim 11. Göynük evlerinde çatı saçağı ve baca detayı (Ç. B. Dikmen-F. Toruk Arşivi)

- A. Sofualı Mah. Kayhanlar Sok. Adil Kayhan Evi Saçağı
- B. Sofualı Mah. Kayhanlar Sok. Mustafa Yılman Evi Bacalar
- C. Sofualı Mah. Kayhanlar Sok. Adil Kayhan Evi Saçağı

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 1. Geleneksel Türk Evi Plan Tipolojisi (Eldem 1972:182, Eldem 1986:57)